

År 1968 uppmanades till totalrapportering av kornknarrrens och gräshoppsångarens förekomst i Sverige. Denna verksamhet tog 1969 fastare form genom riksinventeringar i SOFs regi. Nedan presenterar Anders Enemar resultatet beträffande kornknarren 1968.

87410

Om förekomsten av kornknarr *Crex crex* i Sverige år 1968

Anders Enemar

De upprop om totalrapportering av observationer av kornknarr och gräshoppsångare som publicerades i VF 27: 95 och 382 har hörsamats i glädjande stor utsträckning, vilket lovar gott för fortsättningen av den fasta form av samma verksamhet som SOFs riksinventeringar utgör. De båda undertecknarna av uppropen har valt att bearbeta och redovisa var sin av de nämnda arterna.

Rapporteringen av kornknarr blev i stort sett av samma omfattning 1968 som vid motsvarande undersökning 1957. Sammanlagt inkom 80 försändelser 1968, av vilka flera var sammanfattningar för större områden, ibland från flera landskap. Sistnämnda förhållande medför att totalantalet rapporter inte stämmer med den totalsumma som presenteras i tabell 1, där uppdelning på landskap skett. 1957 var antalet rapporter 98. Dock var då inte mindre än 40 meddelanden en direkt följd av att uppropet den gången fångades upp och sändes i ett naturprogram i radio. Då detta inte skedde 1968 blir resultaten vad beträffar svarsfrekvensen inte helt jämförbara.

Det har inte varit möjligt att i samtliga fall fastställa om en och samma kornknarr möjligen kan ha rapporterats av flera observatörer oberoende av varandra. Därför måste siffrorna i den sammanställning som presenteras i tabell 1 betraktas som maximivärden för antalet rapporterade fåglar.

Som framgår av tabellen har totalantalet rapporterade kornknarrar ökat avsevärt 1968 jämfört med 1957. Större delen av ökningen hänförs emellertid till Öland och Gotland. Av flera skäl skall här fastlandet och de stora öarna diskuteras var för sig.

På fastlandet rapporterades 222 kornknarrar

1968, vilket är 45 mer än 1957. Ökningen är inte stor, men det är självfallet möjligt att den blivit större om uppropet förmedlats av radion 1968. Med hänsyn tagen till undersökningens karaktär gör man bäst i att avstå från att dra några slutsatser rörande skillnader i totalbeståndens storlek mellan de båda åren. Man får intrycket att bestånden varit av samma storleksordning. Att en totalrapportering kan spegla en förändring på ett otvetydigt sätt, kommer redovisningen för gräshoppsångaren att visa (Hans Källander muntl.).

Man lägger märke till att ökningen i antalet rapporterade exemplar inte gäller alla landskap. En kraftig minskning noteras för Blekinge, Småland, Västmanland och Uppland. Den understryks i rapportmaterialet direkt genom att arten sägs ha uteblivit från områden, där den tidigare uppträtt m.e.l.m. talrikt. Detta gäller östra Blekinge och Kalmar-trakten, Eksjö-trakten och Uppsala-området. För Västmanlands del kan anmärkas att antalet rapporter via Radiotjänst var stort 1957. En ökning i antalet rapporterade individ kan noteras för bl.a. Skåne, Halland, Västergötland, Södermanland och Gästrikland. Dock finns även för dessa landskap negativa rapporter, gällande områden med tidigare förekomst, t.ex. Revingefältet, Göinge och Råå-åns dalgång i Skåne, Falköpingstrakten ("lågt antal 1968") och Söderfjärden i Södermanland. Den sammanfattande bilden blir att kornknarren är instabil i sin förekomst och visar lokala, sinsemellan olikartade förändringar mellan åren.

Eftersom 1957 ansågs vara ett "gott kornknarrår" i Sverige skulle detsamma kunna sägas om 1968. En sådan karakteristik förutsätter att beståndet varit avsevärt mindre vissa

av kornknar-
erige. Denna
riksinvente-
ders Enemar

Crex crex

1957

1968

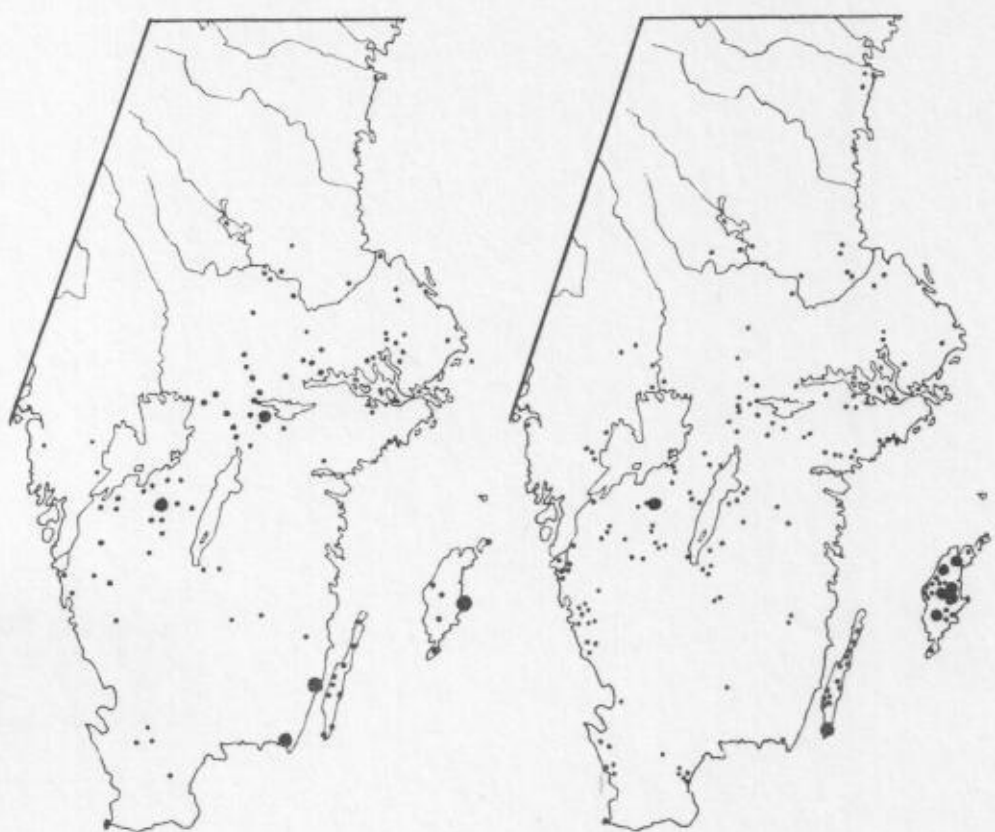

Fig. 1. Kartor utvisande den ungefärliga fördelningen av de inrapporterade fynden av kornknarr 1957 och 1968. Kartan för 1957 har hämtats från Enemar (1957) och omritats. Liten prick betyder fynd av ett eller några få exemplar i området. Stor prick anger att ca tio eller flera fåglar konstaterats. The distribution of localities where corn-crakes have been recorded in Sweden in 1957 and 1968. Small dot indicates locality for one or some few specimens. Large dot indicates ten birds or more.

Ökningen är
öjligt att den
ats av radion
ersökningens
från att dra
er i totalbe-
ren. Man får
samma stor-
ng kan speg-
t sätt, kom-
sångaren att

gen i antalet
r alla land-
ras för Ble-
ch Uppland.
et direkt ge-
ån områden,
talrikt. Detta
-trakten, Ek-
För Väst-
talet rappor-
En ökning i
noteras för
l, Söderman-
ns även för
er, gällande
.ex. Revinge-
ng i Skåne,
8") och Sö-
mmanfattan-
instabil i sin
mellan olik-

"gott korn-
a kunna sä-
tik förutsät-
nindre vissa

säsonger under det mellanliggande decenniet. Erfarenheterna från Närke antyder att så kan ha varit fallet. Larsson (1968) har givit en översikt av artens förekomst i landskapet under perioden 1955—1966, vilket varit möjligt beroende på att området länge varit ornitologiskt mycket väl bevakat. Åtskilliga år var antalet registrerade kornknarrar långt under tio. Ett toppår var 1966 med ca 40 exemplar. Resultatet från 1968 skulle därmed belägga andra platsen i den långa sviten. Dock kan man inte veta om Närke under bottenåren i början av 1960-talet var representativt för fastlandet i

övrigt. Vad som ovan sagts om oregelbundna, lokala variationer manar till försiktighet. Men även om siffermaterialet från 1957 och 1968 får tolkas så att det totala beståndet varit i stort sett lika stort de båda åren, får man därför inte förledas att tro att vi har ett ungefär lika stort kornknarrbestånd årligen i landet. Önskar man få ett fastare grepp om totalbeståndets beteende måste arten riksinventeras flera år i följd.

På Öland och i synnerhet på Gotland är ökningen stor från 1957 till 1968 enligt tabell 1. Detta har i varje fall delvis sin speciella för-

Tabell 1. Översikt över rapporteringen av kornknarr 1957 och 1968.
Result of the corn-crake inquiry in 1957 and 1968.

Landskap <i>Province</i>	Antal rapporter <i>Number of reports</i>		Antal exemplar <i>Number of specimens</i>	
	1957	1968	1957	1968
Skåne	6	11	5	17
Blekinge	3	1	22	1
Halland	1	4	1	12
Småland	10	6	27	14
Öland	8	14	22	50
Gotland	6	10	15	200
Göteborg	1	4	1	9
Bohuslän	1	1	1	2
Västergötland	18	11	38	80
Östergötland	1	2	1	7
Dalsland	2	2	3	4
Värmland	2	2	2	6
Närke	6	4	23	25
Västmanland	12	2	19	3
Södermanland	2	8	2	16
Uppland	13	7	23	15
Dalarna	6	4	7	6
Gästrikland	1	3	1	12
Hälsingland	—	1	—	1
Västerbotten	—	1	—	1
Medelpad	1	—	1	—
Total, <i>totals</i>	91	98	214	481
därav på fastlandet <i>on the Swedish mainland</i>	77	74	177	222

klaring. Gotland har nämligen under senare år varit föremål för särskilda undersökningar vad dess kornknarrbestånd beträffar, nämligen av Stig Högström och Ingemar Alnäs oberoende av varandra. Båda har lämnat omfattande och detaljerade rapporter. Högström meddelar på särskild förfrågan att han inte i sitt inventeringsmaterial kunnat utläsa någon klar ökning av beståndet under senaste decennium. Ett dussintal lokaler där Högström konstaterade kornknarr tidigare gav inget positivt resultat vid återbesök 1968, men för nästan lika många lokaler var förhållandet det omvända. Alnäs som under de senaste åren bedrivit en omfattande ringmärkning av kornknarr på ön har också tillfrågats om sin uppfattning och svarar: "Att en viss ökning av beståndet har skett är nog ganska säkert". Även Alnäs ger exempel på hur arten lokalt var betydligt fåtaligare 1968

jämfört med 1966, två säsonger då väderleksförhållandena under inventeringsarbetet var likartade. Även om det inte ens för de stora öarnas del säkert kan avgöras om kornknarrstammen visat någon fortgående ökning under sistlidna decennium, kan man i alla fall våga påståendet att vi här har en beståndstäthet som vi inte finner någon motsvarighet till i något område av samma storlek på fastlandet.

Fördelningen av de rapporterade kornknarrarna visas översiktligt på kartorna i fig. 1, där man direkt kan jämföra resultaten från 1957 och 1968. Bilden är likartad de båda åren, dvs. fynden uppvisar en tvåfrontfördelning. Den första fronten återfinns på Öland och Gotland, den andra i den mellansvenska sänkan. I diskussionen över resultatet 1957 (Enemar 1957) framställdes som hypotes att majoriteten av de från SO insträckande kornknarr-

rarna bestod av ettåriga, icke ortstrogna fåglar som nådde landet som följd av s.k. förlängd flyttning, varvid en första kontingent efter passagen över Östersjön stannade på de stora öarna (samt 1957 även i östra Blekinge och Kalmar-trakten), medan resten med bibehållen sträckdrift fortsatte och hejdades först av Väneren och det nordsvenska skogslandets sydliga utlöpare och alltså hamnade på närmast till hands liggande slättområden. Tvåfrontsfördelningen 1968 är emellertid inte lika klar, man skulle vilja ha fler kornknarrfynd framförallt i Östergötland för att helt avföra den från diskussionen. Det är även möjligt att det låga antalet kornknarrar i de vidsträckta åkerbruks-slätterna i nämnda landskap samt i angränsande delar av Södermanland beror på att dessa områden till sin karaktär (förekomst av olika grödor m.m.) är mindre lämpliga för arten. Förklaringen till den nämnda luckan i fördelningen kan alltså lika väl vara att söka i biotopens beskaffenhet som i flyttningsrörelsens dynamik. Att rapporteringen skulle ha uteblivit från ifrågavarande område förefaller inte sannolikt. Man måste ha ett mera detaljerat faktaunderlag för att komma till klarhet. Det ter sig lockande att göra en inträngande jämförelse mellan Västergötlands och Östergötlands slättbygder, den första förhållandevis rik, den andra fattig på kornknarr.

Larsson (1968) förmodar till följd av sina studier i Närke att under år med rik förekomst det svenska kornknarrbeståndet fylls på genom förlängd flyttning. Alnäs (i brev) meddelar att han med stöd av hittills erhållna resultat av ringmärkningsarbetet är böjd att tro att inte ens det gotländska beståndet består av en fast stam utan snarare av "överskott" från konti-

zenten. Detta ger ytterligare stöd för den första tolkningen av resultaten av de båda riksomfattande inventeringarna. Man är närmast böjd att fråga sig om det över huvud taget finns någon kärna av en självreproducerande svensk stam i den årliga förekomsten av kornknarr i landet.

Rosenberg (1960) har fäst uppmärksamheten på hur kornknarren i senare tid i stigande grad börjat uppehålla sig på fuktiga ängsmarker, mader och dylika ej odlade marker och därmed i motsvarande grad övergått från att vara kornknarr eller "rågrepa" till att bli "ängsknarr", vilket sistnämnda tillstånd skulle vara det ursprungliga för arten. Larsson (1968) finner stöd för att nämnda förskjutning i förekomsten skett. Han anser att detta är en följd av att de åkerboende fåglarnas häckning spolieas i högre grad än deras artfränders på ängsmark. Det på så vis uppkomna urvalet skulle så småningom resultera i "ängsknarrens" alltmer dominerande ställning i beståndet.

De rapporterade biotoperna från 1968 är sammanställda i tabell 2. Alla fynd har icke åtföljts av biotopangivelse i de insända meddelandena och därför är fördelningen inte säkert svarande mot det verkliga förhållandet. Framförallt kan kategorien "icke odlad mark" vara underrepresenterad eftersom åtskilliga fynd från Gotland, för vilka biotoppuppgift saknas, torde höra dit. Men man kan notera att åkrarna långt ifrån övergivits av arten. Den gamla älsklingsbiotopen klövervall förekommer tillsammans med annan vall i samma utsträckning i tabellen som sankäng och liknande miljöer.

Det kan förtjäna att påpekas, att då änd-

Tabell 2. Rapporterade biotoper för kornknarr. *Reported corn-crake habitats.*

Biotop Habitat	Antal lokaler Number of cases
Odlad mark, <i>cultivated ground</i>	52
klövervall, betesvall, timotej <i>clover, pasture, timothy-grass</i>	32
sädesfält, <i>corn-field</i>	16
annan åker, <i>other arable land</i>	4
Ej odlad mark, <i>non-cultivated ground</i>	35
sankäng, mad, <i>wet meadows</i>	27
vassområde, <i>reed</i>	3
annan mark, <i>other habitats</i>	5
Totalt	87

ringar i kornknarrens fördelning på biotoper i landet diskuteras man inte utan vidare får begränsa sina bedömningar till vad som händer inom vårt lands gränser. Om det är så att det svenska kornknarrbeståndet till stor del årligen nyrekryteras från centralare delar av artens utbredningsområde — och mycket talar ju för detta enligt ovanstående — då kan urvalseffekter som uppstår och noteras i Sverige vara av ingen eller endast begränsad betydelse i sammanhanget.

Följande personer och organisationer har lämnat rapporter till denna översikt och tackas härmed för deltagandet i inventeringsarbetet:

Björn Ahlbom, Stockholm; Claes-Göran Ahlgren, Lagmansholm; Nimrod Alinder, Tierp; Ingemar Alnäs, Karlstad; Ingemar Ander, Lund; Folke Andersson, Hälleforsnäs; Ulf Andersson och Bertil Willén, Tungelsta; Paul Axelsson, Ystad; Lars Bengtsson, Stockholm; Lars Broberg, Strängnäs; Bertil Brålin, Umeå; Nils Carlsson, Uppsala; Sigvard Carlsson, Hudiksvall; Ulf T. Carlsson, Kristinehamn; Gösta Christiansson, Kalmar; Elis Dahlgren, Vikmanshyttan; Olof Elofson, Sundsvall; Falbygdens Fågelklubb gm Ake Abrahamsson; Bertil Forsberg, Lindesberg; Lars Frankenberg, Täby; Björn Fäldt, Värnamo; Elon Geiros, Borås; Sven-Olof Green, Falköping; Bo Granberg, Norrtälje; Lars Gustavsson, Östervåla; Tony Haglund, Eskilstuna; Sven Ake Hanson, Hälsingborg; Stellan Hedgren, Stockholm; Clas Hermansson, Karlsborg; Jan-Ake Holmbring, Linköping; Gösta Håkansson, Visby; Stig Högström, Visby; Gunnar Ingritz, Dala-Floda; Stig Jacobsson, Göteborg; Albert Johansson, Skottorp; Curt-Anders Johansson, Töreboda; Staffan Johnson, Hillerstorp; Sven Jonasson, Göteborg; Hans-Erik Karlsson, Arboga; Johnny Karlsson, Lund; Kurt Karlsson, Göteborg; Arne Klementsson, Hässleholm; Hans Källander, Lund; Anders Larsson, Lund; Kent Larsson, Örebro; Stig Larsson, Uppsala; Gunnar Lind, Leksand; Sven Löhman, Gävle; Runo Löfvendahl; Börje Löfving, Korsberga; Ingemar Nord, Lidingö; Kenneth Nyström, Nynäshamn; Ulf Ottosson, Karlstad; Arne Persson, Avesta; Augusta Pettersson, Romakloster; Hans Pettersson, Nyköping; E. Lennart Risberg, Uppsala; Rosenlunds ornitologiska klubb gm Jan-Olof Berlin, Huskvarna; Gunnar Rosquist, Akersberga; Leif Sandgren, Akers Styckebruk; Thorbjörn Schafferer, Göteborg; Per

Simonsson, Bjuv; Skövde fågelklubb gm Bengt Pettersson; Kurt Smith, Kristianstad; Arne Sohlberg och Peter Keil, Mörbylånga; Per Sollenberg, Stockholm; Gunnar Strömberg, Karlskrona; Willy Strömblad, Dösjöebro; Björn Svensson, Eksjö; Sten Svensson, Klippan; Tibro fågelklubb gm K-E Gustafsson; Martin Tjernberg, Örsundsbro; Uno Unger, Göteborg; Kjell Wallin, Mölndal; Vetlanda ornitologiska klubb gm Peer-Erik Carlsson; Martin Wilhelmson, Uppsala; Anders Winge och Thomas Alerstam, Landskrona; Sven Allan Aberg, Braås och Carl Gustav Öhman, Bankeryd.

Referenser

- Enemar, A. 1957. Gräshoppsångare (*Locustella naevia*) och kornknarr (*Crex crex*) i Sverige år 1957. — VF 16: 269—287.
Larsson, K. 1968. Förekomsten av vaktel (*Coturnix coturnix*) och kornknarr (*Crex crex*) i Närke. — VF 27: 122—135.
Rosenberg, E. 1960. Kornknarren. I: Våra Fåglar i Norden. Vol. II. 2:a uppl. Ed. K. Curry-Lindahl. Stockholm.

Summary: The corn-crake *Crex crex* in Sweden in 1968.

The corn-crake is a relatively rare species in Sweden. The members of the Swedish Ornithological Society were requested to report to this journal all observations of the species made in 1968. The distribution of the recorded birds is shown in Fig. 1. The distributional pattern is similar to that found in 1957 when the corn-crake population was investigated in the same way. The number of reports sent in and the number of specimens observed in different provinces of Sweden are listed in Table 1. The result indicates that the total corn-crake population was of the same order of size in 1957 and 1968, although many reports show that there are considerable local differences in number between the years. There is much to be said for the view that the Swedish population is yearly built up to a varying degree by new birds from central parts of the European breeding range of the species, e.g. by young birds arriving after prolonged migration.

The habitat selection of the species as it appears in the reports is demonstrated in Table 2.

Förf. adress: Zoologiska institutionen, Fjärde Långgatan 7 B, S-413 05 Göteborg.

Knipans Bucep

Leif Nilsson

Innehåll

Inledning
Aktivitet och
Dykbeteende
Dykdjup
Dyktid
Korrelation
Lek och parb
Karakterist
Lekperiode
Parbildning
Lekens fun
Kopulationsb
Aggressiv be
Övrigt beten
Litteratur
Summary

Inledning

Åren 1959–1962 inom Karlsbergso Trollhättan. Områ dagligen under de larna räknades s *Bucephala clangu merganser* studera vationer över kn Hullsjön, en eutr samt vid några r berg, där knipan november samt a neberg häckar de Slutligen utfördes tioner över artens hållet i Skåne, frä band med andra dernas ekologi (j 1965d, 1966).

Ekonomiskt stö des fond, för vill tack.

Aktivitet och allm

Redan ganska fly handen att knipor stor del av dagen.